

Martin Heidegger: A hatalom akarása mint művészet

Második rész: Művészet és igazság.

Nietzsche esztétikája és a platonista hagyomány

Első fejezet: Nietzsche fiziológiai esztétikája

12§. A filozófia vezér- és alapkérdése

A művészet és az igazság kérdésösszefüggésének expozíciója

Az akarat általános meghatározása tulajdonképpen a hatalom akarásába ágyazva történt, azért, hogy világosabbá váljon az a horizont, amelyen belül kérdezzük.

Ahogy azt már jeleztük (A hatalom akarása) III. könyv („Egy új érték meghatározás elve”) IV. és egyben utolsó fejezetének („A hatalom akarása mint művészet”) értelmezésével kezdünk. Ebben az értelmezésben elsősorban Nietzsche művészetfelfogásának fő vonásai válnak majd érthetővé, és a kérdés feltevése azt is világossá teszi, hogy miért kell a „A hatalom akarása” töredékének értelmezését éppen itt, a művészetnél elkezdni.

Mindazonáltal arra a döntésre jutottunk, hogy megőrizzük az értelmezés alapvető filozófiai céljait. A kérdés arra irányul, hogy mi a létező. A nyugati filozófiának ezt a hagyományos fő-kérdését [Haupt-frage] nevezzük inkább vezér-kérdésnek [Leiter-frage]. Azonban ez csak az utolsó előtti kérdés. Az utolsó kérdés (mely egyben az első is) így szól: Mi maga a lét? Mindenekelőtt ezt a kibontott és megalapozott kérdést tekintjük a filozófia alap-kérdésének [Grund-frage], mivel a filozófia a létezőről és saját magáról csak ebben a kérdésben tudakozódhat illetve csak ebben a kérdésben alapozhatja meg a létezőt és önmagát. Ez az alap-kérdés ugyancsak idegen volt Nietzschétől és az őt megelőző filozófiai hagyománytól. Ez előtt a kérdés előtt - mielőtt sajátosan feltették volna - a filozófiának mindig úgy kellett önmaga által megalapozódnia, hogy egy ismeret- vagy tudatelmélet útját követve legyen rögzíthető, ez az út mindig csak a filozófia előteréig jutott, és nem közelített magához a középponthez.

Amennyiben együtt tesszük fel a vezér-kérdést (Mi a létező?) és az alap-kérdést (Mi a lét?) a következő kérdéshez jutunk: Mi létezik? A keresés a létezőnek az *egészben* való feltárlásában és magában a lét feltárlásában rejlik.

A létező nyíltságát el-nem-rejtettségének (alétheia, igazság) nevezük. A filozófia vezér- és alap-kérdései arra kérdeznek rá, hogy mi a lét és a létező a *valóságban*. A lét lényegére vonatkozó kérdés úgy van feltéve, hogy semmi - még a *semmi* - sem marad kívül rajta. Ezért a kérdés, - amely a lét igazságára kérdez rá - arra is vonatkozik, hogy mi az az igazság, amelyben a létnek hatnia [wirken] kellene. Nem azért kell ezt kérdeznünk, hogy ismeretelméletileg cáfolhassuk az igazság lehetőségét, éppen ellenkezőleg: az alapkérdés elsőragú értelemben kapcsolódik a kérdés lényegéhez, (annak „terét” alkotja) amelyben az igazság a léttel együtt áll az alapkérdés tartományában.

A létre és létezőre vonatkozó vezér- és alapkérdésen belül egyúttal az igazság lényegére is rákérdeztünk.

Az amiről az igazság által „is” beszélhetünk teljesen felszínes, hiszen az igazság semmi olyan nem lehet, amely a lét mellett „is” előfordulhat.

Felvetődik a kérdés, hogy a lét és igazság egyedülként és idegenként adódik-e egymás számára; és vajon „hol” melyik tartományban tarthatnak egyáltalán egybe?

És mi *maga* ez a tartomány? Kérdések, amelyek jóllehet Nietzsche kérdéseiből indulnak ki, egyedül csak azt képesek biztosítani, hogy a gondolkodást nyílttá és termékennyé tegyék; de magukban hordozzák a lényegi határt, a Másik megismerését és felismerését.

Amennyiben másképpen határozza meg a hatalom akarása a létezőt-mint olyat (vagyis saját igazságában), akkor szoros összefüggésben kell állnia a létező értelmezésének mint a hatalom akarásának az igazságra vonatkozó kérdésével; tehát a kérdésnek magára az igazság lényegére kell vonatkoznia. Pontosan ezért kell az igazságnak egy elsőrendű szerepet játszania, amikor Nietzsche az együttes értelmezés feladatán belül a hatalom akarásának mint művészetnek egy kiemelkedő álláspontjára jut.

13.§ Öt tétel a művészetről. Kapcsolatuk Nietzschének a művészetre vonatkozó fő gondolatával.

A művészet lényegének nietzsche-i össz-felfogásáról próbálunk most egy első értelmezést adni, amelyben sorban kiemelünk öt tételt, amelyek a művészetre vonatkoznak.

a) A művészet mint a hatalom akarásának legátláthatóbb és legismertebb megmutatása

Miért éppen a művészetnek van megkülönböztetett jelentősége, melynek az lenne a feladata, hogy megalapozza az új értékmeghatározás elveit? A válasz a 797. aforizmában keresendő, amelynek tulajdonképpen a 794. aforizmától kellene meghatározottnak lennie:

„A művész jelensége a legkönnyebben átlátható.”

Ezután tovább olvasva is gondolkozzunk el ezen a kijelentésen. „A legkönnyebben átlátható”; vagyis saját magunkat a legelérhetőbben csak a művész lényegében láthatjuk át, ez a „művész” jelensége, a „művész-lét”. Ennél a létezőnél, vagyis a művésznél villan fel a lét a legközvetlenebbül és legvilágosabban. Vajon miért? Nietzsche sem mondja ki egyértelműen, de könnyen megtalálhatjuk az alapját. A művész-lét egy létrehozni-tudás [Hervorbringen-können] .

A létrehozás azt jelenti: valamit - ami még nincs - a létbe helyezni. A létrehozásban egyúttal a létező levésénél [Werden] időzünk, és ekkor egészen zavartalanul pillanthatjuk meg lényegét. Mivel a hatalom akarásáról mint a létező alapkarakterének felfedéséről van szó, ennek a feladatnak ott kell elkezdődnie, ahol a kérdés a legvilágosabban mutatja meg magát; mert minden felderítésnek a világosból a sötétbe kell haladnia (és sohasem fordítva).

A művészlét azonban az *élet* egy módja.

Mit mond egyáltalán Nietzsche az életről?

„Az *élet*... a lét számunkra legismertebb formája.” (689) Igen, a lét Nietzsche számára az *élet* fogalmának általánosítását - (lélegezni) „lelkesnek lenni” „akarni” „hatni” „válni valamivé” (581) - jelenti. És: „A lét- semmi más képzetünk nincs róla, csak az „élni” - Hogyan tud bármi is halott *lenni*? (582) És: „Ha a lét legbensőbb lényege a hatalom akarása...”(693). Ezekkel, a valamiképpen formális utalásokkal az egész horizontot végigmértük, hogy ezen belül ragadhassuk meg a „művész jelenségét”, amely az eljövendő meghatározások számára van fenn tartva. Ismét le kell szögeznünk: a művészlét az élet átlátható módja.

Az élet a lét számunkra legismertebb formája. A lét legbensőbb lényege a hatalom akarása. A művészlétben a lét legátláthatóbb és legismertebb módjával találkozunk. Amely itt egyáltalán a lét lényegének megvilágítását jelenti, az a megvilágításon belül a művészet határozott elsőbbségére vonatkozik.

b) A művészet megértése a megalkotás és létrehozás irányából

Egyedül Nietzsche beszél a „művész jelenségéről”, és kevesebbet mond magáról a művészetéről. Akkor is, ha nehéz megmondani mi a művészet és miként kell léteznie.

De az világos, hogy a művészet igazságához a műalkotások is hozzátartoznak, tágabb értelemben azok a művek ezek, amelyeket „átélhetünk”. A művész az egyetlen, aki a művészet valóságának egészét felkutathatja. Az azonban bizonyos, hogy pontosan ez különbözteti meg Nietzsche felfogását a művészetrel kapcsolatban, ti., hogy a művészet lényegét a *művészből* kiindulva vizsgálja; és jöllehet tudatos és határozott ellentétben áll a művészetnek azzal a felfogásával, amelyet ő az „élvezésből” és „átélésből” vezet le.

Ez Nietzsche tanításának fő tétele a művészetről. A művészetet a teremtésből és létrehozásból kell megérteni és nem a *befogadásból*. Nietzsche ezt a következő módon juttatja kifejezésre: „Esztétikánk annyiban volt eddig női esztétika, hogy csak a művészet iránt érzékenyek fogalmazták meg „mi a szép” élményeiket. A művész mind a mai napig hiányzik a filozófiából...” (811)

A művészet filozófiája Nietzsche számára is azt jelenti: esztétika, amely férfi esztétika és nem női esztétika. A művészetre vonatkozó kérdés a művészre - mint alkotóra és teremtőre - vonatkozó kérdés; az ő tapasztalatához kell mérni azt, hogy mi a szép.

Most térjünk vissza a 797. aforizmához: „A művész jelensége a legkönnyebben átlátható.” Állítsuk ezt a kijelentést -a hatalom akarására és a művészet lényegére pillantva- egy fő összefüggésbe. Így két lényeges kérdés áll előttünk a művészettel kapcsolatban:

1. A művészet a hatalom akarásának legvilágosabb és legismertebb megjelenése.
2. A művészetet a művész felől kell megragadni.

c) A művészet mint minden létező alaptörténete
[Grundgeschehen]

És most olvassunk tovább: „innen rápillantani a *hatalom elemi ösztöneire*, a természetre stb...! De a vallásra és a morálra is.” (797)

Itt jut kifejeződésre - amikor a művészet lényegére pillantunk -, hogy a hatalom akarását a Természet mellett a következő megjelenési területekkel egészíthetjük ki: társadalom és individuum, megismerés, tudomány, filozófia. A létezőnek ezek a megjelenései eszerint a művészlét bizonyos módjainak - a művészi teremtésnek és megteremtettségnak - az analógiái. A többi létező tehát nem a művész által megalkotott, mégis hasonló létkarakterrel bír, mint a művész által létrehozott műalkotás(ok). Ennek a gondolatnak a közvetlen bizonyítékát az alábbi (796) aforizmában találjuk: „A műalkotás, amely a művész nélkül jelenik meg, például mint test [hús], mint szervezet [porosz tisztii egyesület, jezsuita rendek]. A művész milyen mértékben csak egy előzetes fokozat. A világ mint önmagát megszüülő műalkotás. - ” Nyilvánvalóan itt a művészet és műalkotás fogalma minden létrehozni tudásra és minden lényegi létrehozottra kiterjesztődik. Ez nyelvhasználatunkra is vonatkozott egészen a 19. század küszöbéig. A kézműves, az államférfi, a nevelő mint alkotó: művészek. A természet is művész[nő] [Künstlerin]. A művészet nem a ma használatos és szűkebb értelemben vett „szépművészet” volt, amely a műben létrehozott szépet jellemzi.

Nietzsche a művészetnek egy tágabb használatát adta, amelyben a szépművészet - más művészetekkel egyetemben - csak egy része a Művészetnek.

Azonban azt kiköti, hogy a létrehozásnak a szépművészet és a hozzá tartozó művész analógiájaként kell meghatározódnia. „A művész csak egy előzetes fokozat” azt fejezi ki, hogy a művész szűkebb értelemben a szépművészet műveit hozza létre.

Ezek után kell kimondanunk a művészetre vonatkozó harmadik tételt.

3. A művészet - a művész kiterjesztett fogalma nyomán - minden létező alap-története; minden létező ilyen, ha egy megalkotott, önmaga által létrehozott.

De most már tudjuk: a hatalom akarása lényegében teremtés és pusztítás. A művészet a létező alap-története. Ez a kijelentés nem mond semmi mást, mint, hogy a művészet a hatalom akarása.

- d) A művészet mint a nihilizmussal szembenálló ellenmozgás

Nietzsche jóval azelőtt, hogy megfogalmazta volna a művészet lényegét mint a hatalom akarásának megjelenését, már az első írásában (A tragédia születése a zene szelleméből) a művészetet tekinti a létező alapkarakterének. Azt, ami a létezőt - mint létezőt - meghatározza nevezhetjük „metafizikainak” is. Így érthetjük meg, hogy Nietzsche *A hatalom akarása* c. írása idején miért tér vissza A tragédia születésében kifejtett - a művészettel kapcsolatos álláspontjához. Ebből a megfontolásból idézzük a 853. aforizmát (ez zárja a IV. fejezetet): „...az előszóban [A tragédia születésének előszavában] ahol Richard Wagnert mintegy beszélgetésre hívtam meg, olvasható e hitvallás, e művész-evangélium: a művészet mint az élet egyedüli feladata, a művészet mint az élet *metafizikai* tevékenysége...” (853). Jelen esetben tudnunk kell azt, hogy az *élet* nem csak szűkebb értelemben vett emberi élet: (Schopenhaueri értelemben) az élet és a világ közé egyenlőségjelet tehetünk. A tétel schopenhauerinek látszik, vagy inkább az 1800-1803 közötti Schellinghez tűnik hasonlatosnak, viszont ő Schopenhauer ellen beszél.

A művészet tágabb értelemben - mint létrehozott - a létező alapkaraktere. Ezek után a művészet - szűkebb értelemben - mint létrehozás, amely önmagából lép ki - a hatalom akarásának sok más formája mellett csak egyik - viszont a legmagasabb - megjelenése. A hatalom akarása a művészet által és csak művészetként válik egyáltalán láthatóvá; a hatalom akarása az az alap, amelyre - ellentétben az eddigiekkel - minden új érték meghatározási elvnek épülnie kell. Eddig a vallás, az erkölcs és a filozófia uralkodott az értéken. Ez az új érték meghatározás - amely az eddigieknek az átértékelése - a művészetből, az összeomlásból és ellentétességéből indul ki. Ezt mondja Nietzsche a 794. aforizmában: „Vallásunk, erkölcsünk és filozófiánk az ember *dekadencia-formái*. Az ellenmozgás: a művészet.”

Nietzsche szerint az erkölcs fő tétele, a keresztény vallás és a Platón által mind a mai napig meghatározott filozófia is ugyanazt jelenti: Ez a világ semmit sem ér, kell lennie ennél - az érzékiséggel áthatott világnál - egy jobb világnak, kell lennie egy igaz világnak az érzéki világ felett, amely érzékfeletti.

Az érzéki világ csupán egy látszólagos világ. Ezt a világot és életet tagadják, és ha látszólag mégis igent mondanak rá, az is csak a végleges és határozott nemet-mondásukat hordozza magában. Nietzsche azonban azt mondja: „ Az erkölcs „igaz világa” egy hazugságon alapszik, tévedés; az érzéki világ - Platón nyelvét használva -: a látszatok és a tévedések világa; ez maga a igazi világ. Hiszen a művészet alkotóeleme az érzéki: az érzéki eltűnő. Tehát a művészet arra mond igent, amelyet a látszólagos igaz világ meghatározása tagad. Erre azt mondja Nietzsche a 853. aforizmában: „ A művészet mint az egyetlen ellenerő az életet tagadó minden akarattal szemben, mint *par excellence* keresztényellenesség, buddhizmusellenesség és nihilizmusellenesség.”

Ezzel elérkeztünk a művészet lényegének negyedik tételéhez:

4. A művészet a nihilizmussal szembeni legkiválóbb ellenmozgás.

e) A művészet felértékelése az igazsággal szemben

A művészi: teremtés és formálás. Ha ez teljesen áthatja a metafizikai tevékenységet, akkor egyúttal minden tett és filozófiai gondolkodás is általa határozódik meg. A filozófia fogalmát nem azoknak erkölcsoktatóknak kell behatárolni, akik ezzel a világgal szemben – amely semmit sem ér – egy értékesebb másikat állítottak. Ahogyan Nietzsche legkorábbi példájában Schopenhauer megjelent: az ellenfilozófusnak, az ellenmozgást végző filozófusnak, a "művész-filozófusnak" kell meghatározni ezt a fogalmat. Ez a filozófus művész, aki a létezőt egészében képes átalakítani; pontosan ott, ahol a létező teljesen feltárulhat: az emberben. Ezekhez a gondolatokhoz a 785. aforizmát kell elolvasnunk: „ A művész -filozófus. A művészet magasabb fogalma. (ellentétben az alacsonyabbal ti. a szépművészettel) Képes-e az ember olyan messzire helyezkedni a többiektől, hogy megformálhassa őket.(- Előgyakorlatok: 1 az, aki önmagát alakítja, a remete. 2 az eddigi művész, aki kis lépésekben formálja az anyagot.)”

A művészet szűkebb értelemben az érzékekre és látszatokra vonatkozó együttes igent-mondás; igent-mondás arra, ami egyáltalán nem az „igazi világ”, vagy ahogyan Nietzsche röviden megfogalmazza: nem az „igazság”.

A hatalom akarásának különböző formái a művészetben másképpen határoznak arról, hogy mi az igazság- és Nietzsche számára ez mindig azt jelenti, hogy mi az *igazi*- és ez a tulajdonképpeni létezőre vonatkozik. Ennek egyrészt a filozófia vezér- és *alapkérdése* felel meg, másrészt az,

hogy mi az *igazság*. A művészet az érzékiséghez mint látszathoz kapcsolódó akarát. Erről az akaratról így szól Nietzsche: „A látszat, az illúzió, a csalódás, a levés (Werden), a változás akarása sokkal mélyebb, „metafizikusabb”, mint az *igazsághoz*, a valósághoz, a léthez kapcsolódó akarát. (853.) Természetesen itt az igazságot mint önmagáért való létezőt gondoljuk el. Az érzékihez kapcsolódó akarát (melynek területe a valóságoshoz kapcsolódó akarát) azt a létezőt keresi, amely után a metafizika is kutat. Tehát az érzékihez mint igazhoz kapcsolódó akarát valójában a művészetben található. Nietzsche azt mondja (853.): „ A művészet és az *igazság* tartalmát már nagyon korán komolyan vettem: és még most is iszonyattal állok ez előtt az ellentét előtt. Ennek szántam az első könyvem: *A tragédia születése* a művészetet egy másik hitvallás háttérének gondolta:”...vagyis, hogy *nem lehet az Igazsággal élni*; hogy az „igazság akarása” máris az elkorcsosulás egy tünete...”

Ez a gondolat tényleg iszonyatosnak tűnik, azonban elveszíti ezt a különösségét, de semmit sem veszít súlyából, ha helyes módon olvassuk. Az igazság akarása, amely – jelen esetben és Nietzschénél mindig- az igaz világhoz kapcsolódó akaratot jelenti (Platón és a kereszténység értelmében), az érzékfeletti és az önmagáért való létező akarása. Ennek az „igaznak” az akarása igazság szerint nemet- mondás erre a világra, ahol éppen a művészet honol. Mivel ez a világ a tulajdonképpeni és egyedül való és igaz világ, Nietzsche a művészet és igazság viszonyát illetően azt a magyarázatot tudja adni, „ hogy a művészet sokkal értékesebb az igazságnál.” (853.) Ez azt jelenti: az érzéki magasabban áll és tulajdonképpenibb, mint az érzékfeletti. Ehhez a gondolathoz kapcsolódik még a 822. aforizma is: „Azért van *művészetünk*, hogy *ne menjünk tönkre az igazságtól.*” Az „igazságot” ismét az érzékfeletti „igaz világaként” értjük; amely magában rejti azt a veszélyt, hogy tönkre tegye az életet, (az élet Nietzschénél mindig felfelé törekvő életet jelent). Az érzékfeletti kiszakítja az életet az erővel telített érzékiségből; megtagadja ezeket az erőket, ezáltal gyengítve őket. Az érzékfeletti pillantva az önmegvetés, a gyengeség és részvét, a megaláztatás és alulmaradás a tulajdonképpeni „erény”. „Ennek a világnak az ostobái”, az alantasok és rosszon- túljutottak (Schlechtweggekommenen) válnak „az istenek gyermekeivé, ők lesznek az igazi létezők. Az alacsonyán élők azok akik a „magashoz”, tartoznak, és nekik kellene megmondani, hogy mi a Magasság (vagyis az ő magasságuk). Minden teremtő felemelkedés és minden büszkeség az önmagán nyugvó életet jelenti, ami szemben áll a lázadással, félrevezetéssel és bűnnel. Viszont azért van művészetünk, hogy ne menjünk tönkre az „érzékfeletti” igazságától, amely érzékfelettség az életet az általában vett gyengeség és hanyatlás által ösztönzi.

A művészet és az igazság lényegi tartalmára tekintettel egy további és egyben utolsó tétel következik:

5. A művészet sokkal értékesebb az igazságnál

Ezután az öt tétel után gondoljunk vissza Nietzschének – egy már korábban elhangzott- a művészetre vonatkozó kijelentésére: „ A művészet az élet legnagyobb ösztönző ereje...” (808.) (...)

[Fordította: Molnár Péter]